

Лариса Шевчук

ЛІСОВІ ОРХІДЕІ

РІДКІСНА І ДИВОВИЖНА

Серед лісового різнобарв'я в очі кидається рослинка з незвичним забарвленням: уся рослина світло-коричнева, однотонна, навіть квіти не вирізняються. Від землі підіймається доверху стебло кольору кави з молоком, у верхній частині стебла – з десяток квітів такого ж кольору, у нижній – неприємні листочки-пластинки.

Перед нами – **гніздівка звичайна** (*Neottia nidus-avis*), лісова орхідея. Ця рослина не містить хлорофілу, але вона не паразит, а сапрофіт. За способом живлення гніздівка схожа на шапінкові гриби, що ростуть на ґрунті в лісі. Як і гриби, вона живе за рахунок розпаду гнилих залишків рослин на поверхні ґрунту та в його верхніх шарах. Важко повірити, але світло не має значення для живлення цієї квітки. Гніздівка схожа на під'ялинник: обидві рослини – рідкісний приклад сапрофітів серед квіткових рослин.

Гніздівка звичайна належить до родини Орхідних. Пелюстки її невеликих, як і в інших Орхідних, квіток різні. У плодах гніздівки дозріває дрібненьке, наче пилок, насіння. У кожному плоді – понад тисячу насінин. Насіння розповсюджує вітер.

Дуже цікаві підземні органи гніздівки, завдяки яким вона й отримала свою назву. У цьому можна перекопатися, якщо викопати рослину й обережно очистити її від ґрунту. Товсте коріння сплетене в клубок, наче пташине гніздо з гілок.

Знайти гніздівку в лісі непросто. Зазвичай квіти ростуть поодиноці і лише зрідка – невеликими групами, далеко одна від одної.

Розмножується рослина лише насінням. Якщо викопати гніздівку раніше, ніж висипалось насіння, вона більше ніколи не виросте на цьому місці. Тому рослина потребує охорони, а відтак, гніздівка звичайна, орхідея-сапрофіт занесена до Червоної книги України.

У порівнянні з іншими видами орхідей (зозулинцем м'ясочервоним, любкою дволистою чи зозулиними черевичками), гніздівка не така ефектна. Та варто познайомитись з цією рослиною ближче, і розумієш, що вона особлива і неповторна. Хіба не дивовижно: сапрофіт, рослина, що не потребує світла, і все ж – орхідея!

ЧАРІВНА КВІТКА ПОЛІСНЯ

До найгарніших квітів наших лісів належить **любка дволиста** (*Platanthera bifolia*) з родини Орхідних. В Україні популяція цієї рослини значно зменшилась, бо люди її нещадно зривають, красиву, до того ж – лікарську. Отож, любка дволиста занесена до Червоної книги України.

Можливо, ви бачили її у природі і навіть рвали для букетів (чого не варто було робити!). Адже любку називають нічною красунею за незрівняний, пряний аромат, який вона розповсюджує лише ввечері або вночі.

Квітуха нічна орхідея має витончений вигляд: тоненьке, струнке стебельце, на якому розміщене суцвіття білих квітів, а поблизу землі – два великі овальні, ледь видовжені листки (звідси й назва). Листки блискучі, наче глянцеви.

Своєрідна й підземна частина цієї квітки – дві великі овальні бульби й пучок товстого коріння. У кореневій бульбі відкладаються запаси поживних речовин.

Як і інших Орхідних, любку дволисту запилюють комахи. В пошуках нектару комаха проникає всередину квітки і торкається головою до короткої ниточки з маленьким пучечком пилку на самій верхівці – аполінарію (він, наче вусик метелика, якого ви часто бачите влітку). Відвідавши любку, комаха несе на голівці цю прикрасу. Що відбувається далі – здогадатись неважко. Коли комашка перелітає на іншу квітку любки, пилочок на „вусиках” торкається приймочки й відбувається запилення. Інакше кажучи, любка розсилає свій пилочок з комахами й забезпечує перехресне запилення.

Квітує любка дволиста в червні. В цей час ліс відвідує чимало людей, тож чарівна й ніжна квіточка привертає їхню увагу. Не лише квіти, бульби Орхідних збирають для виготовлення ліків від серцево-судинних захворювань. Якщо це винищення триватиме далі, любка назажди зникне з лісів, і наші нащадки не зможуть милуватися нею. Загроза знищення любки цілком реальна, адже рослина розмножується насінням, до того ж з великими труднощами. Збираючи квіти, ми не даємо дозріти насінню. Немає насіння – не буде квіток любки дволистої. Пам'ятайте, що над рослиною нависла справжня небезпека.

Збережімо цю чарівну квітку!

ЯК ПЛАЧЕ ЗОЗУЛЯ?

Зозулині сльози яйцеподібні (*Listera ovata*) – одна з найпоширеніших в Україні орхідей. Рослина любить вологі листяні ліси, узлісся, лісові галявини, чагарники, росте на узбіччі доріг і вздовж залізниць, надаючи перевагу вапняковим ґрунтам.

Зозулині сльози яйцеподібні – багаторічна трав'яниста рослина заввишки 25–60 см з коротким повзучим кореневищем. Стебло при основі має два широкі супротивні листки овальної форми, які розміщуються майже горизонтально. На кінці стебла красується видовжене багатоквіткове суцвіття з численними дрібними зеленувато-жовтими зібраними у китицю квіточками. Форма квітів нагадує падаючі крапельки, саме тому рослина отримала таку назву. Цвіте у червні–липні, плід – коробочка. Наземний пагін розвивається лише на 4-й рік після проростання насінини, цвітіння починається на 11–15-му році і триває понад місяць. Рослина плодоносить у вересні. Кількість зав'язей залежить від погодних умов (за дощової весни їх буває значно менше). Розмножується кореневими паростками та насінням.

Причина зменшення чисельності цієї орхідеї – руйнування місць зростання через меліоративні і лісовпорядкувальні роботи, випас, витоптування тощо. Трапляється рослина рідко, вона занесена до Червоної книги України та у список CITES.

